

DOMNIA LUI MIHAI VITEAZUL ÎNTR-UN ROMAN GERMAN APĂRUT PE LA 1834

GHEORGHE ȘERBAN

Țările Române au existat dintotdeauna în conștiința europeană, doar că uneori au fost menționate pe fondul unor scenarii stranii. S-ar părea că romantismul și-ar fi descoperit aici regatul: cu ruine de cetăți, cu eroi ciopliți de dalta unui artist semeț și energic. Dispute pasionale, o luptă înverșunată pentru libertatea națională, toate pe muzica orchestrată de un peisaj fantastic și cu multiple contraste. Imaginația a avut câmp liber în multiple plăsmuiri literare și artistice, realitățile de zi cu zi de la gurile Dunării fiind în bună parte necunoscute la izvoarele vechiului Danubiu și mai spre soare-apune. Putem constata astăzi cu uimire câte abateri de la adevărul istoric apar între copertile unei cărți din occident, atunci când prezintă aspecte românești. Am putea să încercăm, ceea ce Gheorghe Asachi a practicat într-un dialog întârziat cu scriitorul austriac Franz Kratter (în 1795 acesta a scris o piesă de succes despre lupta de la Stănilești din 1711), să combatem erorile autorilor în cauză. Dar adevărul faptelor s-a stabilit oricum, chiar dacă aceste texte literare nu mai pot fi schimbate. Și în orice caz, ele ascund în adâncul lor fapte ce merită să fie cercetate și azi.

Așa se întâmplă cu un autor, pe care Mihail Kogălniceanu nu l-a cunoscut, dar al cărui roman ni l-a prezentat în „Dacia literară“. Este vorba despre cel ce semna cu inițialele F. W. L. și care publicase în revista „Didaskalia“, în anul 1834, un roman despre epoca lui Mihai Viteazul. Kogălniceanu îl menționează împreună cu alte scrieri germane, în care se acordă atenție țărilor române. Nu știm, cât de atent a citit Kogălniceanu publicația de la Frankfurt. Pentru că acolo apăruse într-adevăr o povestire a lui F.W.L., *Der Bojar, Eine Erzählung aus der letzten Hälfte des sechzehnten Jahrhunderts*. Revista „Didaskalia. Blätter für Geist, Gemüth und Publizität“ anunța în felul următor această producție literară: „Prezentînd această povestire de mai mari proporții, ieșită de sub pana unui

nuvelist cunoscut și apreciat, de mulți ani colaboratorul acestei reviste, ocupăm, timp de 3-4 săptămîni, atenția publicului nostru cititor. Sperăm să-l captivăm și să-i oferim destule satisfacții. Bazîndu-se pe o informație istorică și prezentînd suficient colorit local, nuvela înfățișează cititorului o interesantă frescă de moravuri și de epocă. Aici ne apar personaje atrăgătoare și foarte deosebite între ele. Evoluția intrigii e fascinantă. Ne-am bucura dacă istoria boierului întreprinzător („boier“ este denumirea membrilor păturilor de sus în Moldova și în Țara Românească) ar putea contribui la o desfătare în timpul lungilor seri de iarnă! Pe lîngă o sobă bine încălzită și alături de o lampă intimă poți citi în voie și cu folos“. În numărul 318, din 18 noiembrie 1834, a început să apară scrierea, denumită ba poveste, ba narațiune, ba roman. La 18 decembrie 1834, se încheie publicarea acestui text, inspirat din evenimentele dramatice petrecute în jurul lui Mihai Viteazul și revista comunică doar inițialele autorului: F.W.L. Acesta era pe plan local un narator destul de cunoscut. Laborios, neobosit, căutînd veșnic subiecte noi, Friedrich Wilhelm Philipp Oertel (născut la 15 august 1798 la Horn în Rhenania, mort la 14 octombrie 1867 la Wiesbaden) s-a ocupat în 1834 și de Țara Românească. O face cu aceleași mijloace ca și în alte ocazii: selectează o serie de informații istorice, apelînd mai ales la calendare, la antologii de povestiri senzaționale și la memorii. Nu dă dovadă de simț critic și uzează, pe plan literar, de toate elementele convenționale și facile. Întocmește o nuvelă, în care antagonismele între personaje sînt tranșante. Inventează intrigi – parcă în vid – și le rezolvă cu o singură mișcare de condei. Lydda (probabil înrudită cu „Lidia“) se află la curtea domnească de la București, dar cîteva ceasuri mai tîrziu se închină în fața pașei de la Ibrail, apoi apare sub zidurile cetății de la Tuni. De ce nu și-ar găsi, în cele din urmă, fericirea între zidurile orașului de aur, Praga? Mai cu seamă, ceea ce Oertel nici nu știe, că la Praga s-a aflat într-adevăr și Mihai Viteazul, unul dintre protagoniști, și chiar împăratul Rudolf al doilea, acesta inexistent în narațiune. Dar scriitorul știe bine că orice nuvelă clasică germană trebuie să prezinte întîmplări ieșite din comun, caractere greu de potolit și – *ad finem* – un deznodămînt neașteptat, pregătît încetul cu încetul de șesutul imprevizibil al întîmplărilor. Teodor Brancovich, alt protagonist (seamănă leit cu un Brâncoveanu, cunoscut în Germania prin romanul lui Meyer, *Romanj, eines edlen Walachen landwirtschaftliche Reise* din 1778), a fost crescut de Domnul Mihai ca un fiu. La Oertel, tătăl lui Brancovich este unul din primii boieri ai țării și un vajnic stîlp al luptătorilor pentru independența națională. Teodor Brancovich îndeplinește toate misiunile importante ale lui Mihai Viteazul. Întorcîndu-se de la Viena, de la curtea imperială, el urmează să fie interceptat de turci, care astfel doresc să pună mîna pe documentele referitoare la intențiile lui Mihai de a scutura jugul otoman. Un „slavon“, Czanad (astrologul lui Mihai, care e apropiat astfel de alt geniu militar

din epoca Războiului de treizeci de ani, Wallenstein), vrea să o cucerească pe frumoasa Lydda, însoțitoarea permanentă a principesei Eudoxia și, în același timp, vrea să stoarcă cât mai mulți bani de la stăpînii săi, pașalele de la Giurgiu și de la Brăila. Lydda află despre atentat, pleacă în Transilvania și-l previne pe Teodor Brancovich. Cînd turcii îl atacă, totuși, pe boierul român, Lydda îl omoară pe comandantul lor și-l salvează de Brancovich, pe care-l iubește. Deși viclesugurile lui Czanad par a ieși la iveală, Mihai îi încredințează planurile eliberării de sub turci și al obținerii Transilvaniei de la austrieci și consimte să împiedice căsătoria dintre Eudoxia și Teodor.

Împăratul îi oferă lui Mihai un castel în Silezia, la Kinsberg lîngă Schweidnitz. Czanad e trimis să prospecteze terenul. Doamna Maria și domnița Eudoxia sînt trimise acolo. Ceea ce nu știe Mihai e că familia sa va fi luată zălog în schimbul credinței lui față de austrieci. Boierii se opun acceptării suzeranității austriece, dar sînt nevoiți să cedeze. Turcii se apropie cu intenția de a declanșa războiul. Brancovich se retrage, neînțelegînd jocul ambiguu al lui Mihai, și contele ungar Palffy, trimis imperial, se căsătorește cu Eudoxia, infidelă, aidoma tatălui ei, pe care Oertel îl crede un „grec din Fanar“. Românii, boieri și răzeși, se află în luptă alături de domnitorul lor și înfrîng armatele invadatorilor otomani. Dintr-odată însă își face apariția un personaj straniu, fostul voievod al Transilvaniei, Bathory; imobilizat de împărat la Ratibor și lipsit de fostul său principat, îi dezvăluie lui Mihai adevărul despre intențiile acaparatoare ale împăratului. Împreună cu Bathory, Mihai luptă împotriva contelui Basta, ca să intre în posesia Transilvaniei și să cucerească Moldova. În același timp, acceptă din nou tratativele cu turcii. Din acest motiv, e părăsit de mulți dintre supușii săi. Cînd Basta intră cu trupele lui în Țara Românească, Mihai opune rezistență cu disperare și e prins, după ce trupele sale sînt învinse. Sfirșitul tragic al domnitorului român pare a fi consecința unor excese comportamentale și al unor decizii care trec dincolo de categoriile moralei de toate zilele. În timp ce visul de libertate și independență românească se spulberă, într-un colț de țară se îmbrățișează Lydda și Teodor-Tudor. Ei întorc spatele politicii, diplomației și se retrag – nu în liniștea codrului și a naturii – ci în marele oraș Praga. De atunci, nimeni n-a mai aflat nimic despre cei doi fericiți într-un exil la liberă alegere.

Am redat atît de răbdător intriga romanului *Boierul*, deoarece așa se dezvăluie atît cunoștințele, cît și ignoranța autorului referitoare la evenimentele din jurul lui Mihai Viteazul. Toate încep chiar de la prima pagină: „Deasupra Bucureștiului, capitala Țării Românești, plana una din nopțile cele mai întunecate. Nici o rază a lunii n-a pătruns întunericul, nici o singură stea nu se vedea clipind pe cer. Peste tot simțeau apăsarea norilor aducători de ninsoare. Zăpada căzută, deocamdată cu zgîrcenie, acoperea pămîntul și lucea exact cît era

necesar pentru un drumet, să nu-și piardă din vedere drumul. Peste șosea se așternea o liniște de mormânt, întreruptă doar pe alocuri de vuietul Dîmboviței ieșită din albie din cauza ploilor de toamnă. Înghețul iernii nu reușise să cuprindă râul. Bufnițele flămînde treceau pe deasupra caselor, unde oamenii dormeau adînc la acest miez de noapte. Nicăieri vreo lumină, doar în palatul domnesc se vedea o licărire pe lîngă un turn bătut de vreme. Zidurile se propteau în coasta turnurilor, iar tropotul sentinelei răsuna din cînd în cînd pe pămîntul înghețat bocnă. Inceputul creează un tablou propice pentru urzeli tainice. Și Czanad intră în acțiune, întîlhindu-se cu turcul Osman în imediata apropiere a palatului domnesc, plasat undeva, într-o singurărate de nelocuit. Evenimentele își iau cursul; „fanariotul“ Mihai nu poate fi altfel decît corespunzător clișeului propus: o personalitate puternică, dotată cu capacități extraordinare, dar pentru care tot ce întreprinde e subordonat unei oarbe sete de putere. Fiind „grec“, e incapabil, prin definiție, să înțeleagă dorința de libertate a supușilor săi, deși cu anul 1821, europenii cunoscuseră Eteria și, nu pe ultimul plan, pe Byron, cel mai evident exponent al unui filoelelism generalizat. Personajul Mihai, în viziunea lui Oertel, nu are prieteni, ci numai apropiați ai țelurilor sale egoiste și orgolioase, în același timp. Nu ține cont de sentimentele Doamnei Maria, suflet sensibil, mamă prin adopțiune a tînarului Tudor Brancovich, pe care l-a educat după toate rigorile crezului umanist și umanistic, dar nici de interesele românilor: „Scopul lui suprem era să domnească liber peste Țara Românească și Moldova, iar Transilvania urma să fie unită cu celelalte două state românești“. Mihai vrea să făurească un stat național unic, cu capitala la Sibiu! Iar cînd stă de vorbă cu Tudor, el explică: „E limpede, că abia atunci vom putea să avem grijă așa cum trebuie de Țara Românească, dacă ne supunem, deocamdată, celui mai puternic suveran european, scăpînd de sub asuprirea și sclavia seraiului. Numai în sînul creștinătății putem să fim stăpîni în țara noastră, să izgonim turcii de la Brăila, Turnu și Giurgiu. Numai sub o protecție europeană, Țara Românească și Transilvania vor putea fi independente, bucurîndu-se de o situație bună atît din punctul de vedere al justiției, cît și al armoniei și păcii“.

Desigur, pe la 1600 împăratul german nu era cel mai puternic domnitor și nici o chezăsie a libertății naționale românești. Ceea ce merită de subliniat este faptul că, dincolo de orice confuzie, la Oertel străbate cîte un crîmpei de adevăr: românii sub Mihai Vodă Viteazul și-au dorit – și atunci – libertatea, independența, unitatea și pacea. De aceea un personaj ca Tudor Brancovich, boier de viță veche, corespunde unei necesități istorice reale, chiar dacă prezența lui e fictivă. Și pe plan literar, aceste chipuri luminoase, Tudor, Lydda, desprinse din repertoriul romantismului, confirmă un consens european mai larg. Nu numai Oertel a făurit un boier patriot, un Făt-Frumos dezgustat de

intrigile politice din jurul său (poate așa s-a și întâmplat în multe cazuri reale!), ci și un N. Filimon, un Wilhelm von Kotzebue, un Duiliu Zamfirescu ș.a. Înrudirea în gândirea literară, pe cât ar părea uneori de inexplicabilă, a existat și există. Aidoma unor alte plămuiiri literare – cf. Doamna Chiajna ș.a. – Doamna Maria și Lydda sînt creații literare care supraviețuiesc unei istorii adevărate. Icoanele de rafinement și de gingășie pe care le plămuieste Oertel, necunoscînd realitățile românești, se dovedesc a fi copii surprinzător de exacte după natură; în jurnalele de călătorie germane, asemenea chipuri de românce apar la fiecare pas. Sufletul nobil, jertfa pentru cel iubit sau pentru patrie sînt – pe plan literar – un loc comun în scrierile autorilor germani, dar ele confirmă și o realitate de netăgăduit. Întîmplare sau nu, ficțiunea se dovedește uneori mai aproape de adevăr decît enumerarea de fapte istorice. Și impresia lăsată de descrieri de tablouri grandioase ale naturii, de înfățișarea unor scene de un dramatism vizibil poate fi mai profundă decît cea produsă de relatarea știrilor brute. Deși cunoscute, toate aceste observații se impun și la lectura textului lui Oertel. Cetatea de la Tuni, locul de baștină al familiei Brancovich, se înalță pe stînci fantastice. „Văzut de jos, castelul era deosebit de impunător. Ocupa, cu construcțiile sale, toată suprafața netedă a muntelui în formă de con și părea crescut din adîncuri, iar nu făcut de mîna omului. Priveliștea pe care o savurai sus era fermecătoare. Înălțimile Carpaților, ce se întind pînă în inima Țării Românești, coboară în văi somptuoase pe versanții însoriți. Dai însă și de prăpăstii înfricoșătoare, cu pereți de stîncă de temut. Pe vîrfurile munților se întind pajiști sau păduri interminabile de stejar, de brad sau de fag. La poalele munților cresc vii ce n-au asemănare în toată Ungaria! În văile lîne întîlnești un pămînt atît de fertil, încît cu puțină trudă scoți recolte îmbelșugate. Pe lunci prietenoase, vitele trăiesc ca în rai“. Toposul „Daciei felix“, atît de răspîndit în secolul despre care relatează Oertel, își are vatra în această acțiune palpitană. E un loc de reculegere, un izlaz de liniște și pace. Și aici, naratorul parcă a intuit ceva din aspirațiile românilor, deși nu i-a cunoscut. Pașnicul peisaj montan, dialogul dintre natură și locuitori, armonia non-verbală sînt intuiți mai de preț decît memorialistica restrînsă la însemnările cotidianului minor. În schimb, persoana lui Mihai Viteazul e privită din perspectiva „Basta“; de aici toate îngroșările, atunci cînd e vorba de decizii cu valoare de destin, de aici acea optică de traficant de suflete. La fel se explică abaterea de la măreția țelurilor, de la grozăvia evenimentelor războinice sau demonismul penetrabil al înscenării. Parcă nu s-a întâmplat mereu la fel cu Vlad Țepeș? Ajuns în Lumea Nouă, a devenit un Dracula, la care nu se mai remarcă altceva decît faptul că este periculos. Iar Mihai? Cum s-a prezentat uciderea sa decenii și secole de-a rîndul? Nu i s-a făcut morală, pentru că a vrut să fie stăpîn în țara strămoșilor săi? Dar aceste gînduri ne pun numai și numai pe urmele unor idei

preconcepute, de lungă durată. Pe necunoscător îl poate atrage mai cu seamă această suprafață orbitoare și irațională. Cu atât mai impresionant este faptul că dincolo parcă de voința autorului, străbate adevărata problemă, drama sentimentală aplanându-se și de această dată. Ea rămîne în umbră, dominată de esența trăirilor încercate de Tudor și Lydda, care se implică în tragedia țării, cunosc sentimentul de neputință în fața pericolelor și în fața puterii nesăbuite și oarbe. Individul față în față cu patria sa siluită, maltratată: ce subiect de mare tragedie i-a scăpat lui Oertel!

Pentru a înțelege mai bine acest lucru, să ne oprim în încheiere, la o scurtă, dar utilă biografie a autorului, Friedrich Wilhelm Philipp Oertel, s-a născut în mica așezare renană Horn, ca fiu al unui predicator. N-a putut urma școala din cauza diverselor boli. A fost îndrumat de tot felul de institutori, iar cînd s-a înscris în 1815 la Facultatea de teologie de la Heidelberg, a început să simtă lacunele de cunoștințe și de experiență de viață. S-a aruncat în valurile lecturilor fără țarm și a acostat, tot mai des, în mici compuneri, reflectînd o informație tot mai extinsă de geografie și istorie. Din 1819 devine preot la Mannbach în locul tatălui său. Avînd mult timp liber, s-a apucat de studii de istorie locală. Îmbrăcîndu-le în haina unor povestiri care amintesc de un Asachi, a început să colaboreze la revista „Didaskalia“, semnînd cu pseudonimul F. W. Lips. *Sämmtliche historisch-romantische Erzählungen* ale lui Oertel au apărut în 1833 și 1834. Devenind inspector școlar, povestitorul n-a mai fost auzit ani de zile. Abia după 1845 își reia activitatea scriitoricească. Are un nou pseudonim, W.O. von Horn (în 1866 va apărea la Wiesbaden o monografie dedicată scriitorului: *W. O. v. Horn, ein wahrer Freund des Volkes. Ein Lebensbild, für das deutsche Volk gezeichnet*). În 1846 apare cartea cu povestiri de gen popular *Die Spinnstube*, care îl consacră pe plan național. Continuă să editeze calendare populare, să scrie fabule, snoave, povestiri hazlii (*Des alten Schmiedjakobs Geschichten*, 1853-54; *Hand in Hand*, 1852). Fiind preocupat de educarea tinerilor, scoate serii de broșuri cu subiecte didactice. Pînă la moartea sa neașteptată din 14 octombrie 1867 va publica 75 de asemenea broșuri fără prea mari calități literare.

Un om modest, sincer în strădaniile sale de a se informa, lipsit de putere de pătrundere și de vitalitate artistică, Oertel a exprimat literar media celor cunoscute în vremea sa. De aceea, atât insuccesele lui, cât și izbînzile sînt, în fond, o bună mostră de mentalitate colectivă. Cît de contradictorie a putut fi această opinie publică, se poate constata și în cazul scrierii sale despre boierul Tudor Brancovich și vremea lui Mihai Vodă Viteazul.

MICHAEL DER TAPFERE ALS HELD EINES DEUTSCHEN ROMANS (1834)

ZUSAMMENFASSUNG

Der deutsche Schriftsteller Friedrich Wilhelm Philipp Oertel (1798–1807) ist der Autor dieses Romans, der aus einer ziemlich objektiven Perspektive die Ereignisse des auslaufenden XVI.Jh. darstellt. Die Arbeit hebt vor allem die Art und Weise hervor, wie Oertel um 1834 die Geschichte der Rumänen und besonders die Persönlichkeit Michael des Tapferen, sowie dessen Taten auffasste; sie zeigt aber auch das reale Interesse des Verfassers für ein Land und dessen Volk, das er nur aus Büchern und aus indirekten Informationen kannte.